

KIRJA-ARVIO: ERÄÄN IHMEEN ANATOMIA

Bartlett, Robert 2006: Hirtetty mies. Helsinki: Gaudeamus. 175 sivua.

Joonas Ahola

Vuonna 1290 Swanseassa, Walesissa toimeenpantu hirttotuomio poikkesi useimmista muista siinä, että sen kärsinyt walesilaismies William Cragh virkosi takaisin henkiin. Henkiinherääminen luettiin kymmenisen vuotta aiemmin edesmenneen piispa Thomas de Cantilupen ansioksi. Tapahtumasarja on lähtökohta Robert Bartlettin kirjalle *Hirtetty mies*, joka on napakasti ja sujuvasti kirjoitettu kurkistus keskiaikaiseen Walesiin ja myös laajemmin Eurooppaan. Teos on kirjoitettu suurelle yleisölle, mutta sen toteutuksessa ei ole tingitty akateemisesta täsmällisyydestä. Kirja sopii kenelle hyvänsä historiasta tai ihmislunnosta kiinnostuneelle, oli tutkija tai ei. Kerronta etenee kuin jännitysromaanissa, ja kompaktina 170-sivuisena opuksena se käy vaikka junalukemistoksi.

Hirttotuomio on tirkistysreikä, jonka lävitse Bartlett tarkastelee niin tutkimuslähteissä esiintyviä yksilöitä ja heidän käsityksiään kuin taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia ja uskonnollisia rakenteita. Yksityiskohtaista kerrontaa kannattelevat toisaalta teloituksessa manifestoituvan vallan ja toisaalta ihmeessä manifestoituvan uskonnon teemat.

IHME JA INKVISITIO

Kirjan keskeisintä lähdeaineistoa ovat Thomas de Cantilupen kanonisaatioon liittyvien kuulustelujen yksityiskohtaiset pöytäkirjat. Kun englantilaiset kirkonmiehet esittivät Thomas de Cantilupea pyhimykseksi toistakymmentä vuotta tapahtuman jälkeen, henkiinherääminen oli keskeisimpiä ihmeitä, joihin esitys perustui. Paavi määräsi tutkintalautakunnan tutkimaan tapahtumien todenperäisyyttä. Kanonisointi oli työläs ja kallis prosessi 1300-luvulla, mikä ilmentää sen suurta merkitystä kirkolle. Kuulustelijat, inkvisiittorit, olivat korkeasti koulutettuja ja kokeneita kirkollisen hallinnon sekä teologian asiantuntijoita. Tässä tapauksessa lautakunnan pöytäkirjoihin merkittiin huolellisesti muistiin yli kaksisataa, mukaan lukien uhrin itsensä, todistajanlausuntoa.

Kolkolta kalskahtava inkvisitio herättää mielikuvia kosteista vankityrmistä ja hirvittävästä kidutuslaitteista, mutta tässä kirjassa esiintyvät inkvisiittorit ovat kuivia jaarittelevia virkamiehiä, jotka piinaavat kuulusteltaviaan lähinnä jankuttamalla johdattelevia kysymyksiä. Kirjan perusteella syntyi kuva kuulustelijoista, jotka pyrkivät haarukoimaan totuuden epätotuudesta osoittamalla jokaisen mahdollisen epätuuden epätodeksi, jolloin jäljelle jäisi totuus – työtä pelkäämätön ote, joka ainakin johti laajoihin pöytäkirjoihin historioitsijoiden iloksi. Kirjasta käy hyvin ilmi myös se totisuus ja itsevarmuus, jolla kirkollisiin asioihin kuten ihmeisiin keskiajalla kirkon piirissä suhtauduttiin. Mahdoton asia, joka pystyttiin osoittamaan inkvisition keinoin todeksi, luettiin ihmeeksi. Lukiessa heräsi kysymys, mahtoivatko korkean sivistyksen saaneet kuulustelijat todella uskoa kuulustelumetodinsa erehtymättömyyteen. Usko ja empiirinen tutkimus synnyttivät keskiajalla ristiriitoja, jotka näyttivät nykylukijasta päivänselviltä. Toisaalta meidän tutkimuksiamme taivasteltaneen muutaman sadan vuoden kuluttua yhtä lailla.

PIENESTÄ SUUREEN HISTORIAAN

Todistajanlausunnot antavat varsin seikkaperäisen kuvan tapahtumista jopa kahdeksantoista vuoden jälkeen. Bartlett nostaa esiin keskiaikaisia todellisuuden jäsentämisen ja muistamisen malleja, joita todistajanlausunnoista nousee esiin. Aika jäsennettiin kirkollisten merkkipäivien ja henkilökohtaisten tapausten, tilalliset etäisyydet konkreettisten ja kokemuksellisten määreiden kuten jousenkantaman avuin. Samoja tapahtumia käsittelevät todistajanlausunnot ovat paikoin keskenään ristiriitaisia, mutta ristiriitaisuudet johtuvat pitkälti todistajien subjektiivisista tarkkailuasemista. Kukin todistaja tulkitsi tapahtumia omasta näkökulmastaan ja hirttotapahtuma sijoittui osaksi kunkin henkilöhistoriaa. Bartlett toteaa syystä, että todistajanlausuntojen ristiriitaisuuksia hämmentävämpää on niiden suhteellinenkin yhdenmukaisuus vielä kahdeksantoista vuotta hirttämistuomion jälkeen.

Muistiin kirjatut todistajanlausunnot päästävät yksilöt ääneen vuosisatoja tapahtumien jälkeen. Kirjassa seurataan monien prosessiin osallistuneiden henkilöiden elämää, ja henkilöhistorioista välittyy todentuntuinen, inhimillinen kuva keskiaikaisesta elämänmenosta. Teloituksen määränneen ruhtinas William de Briouzen ja hänen vaimonsa Maryn henkilöhistoriat ja todistajanlausunnot liittävät tapahtumat laajempiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Koloniaalisen Walesin sekä sisäiset että kuninkaan kanssa käytyt valtakamppailut värjäsivät valtaa pitäneiden rajaruhtinain ja muun eliitin elämää. Kirjassa kuvataan havainnollisesti valloitetun Walesin poliittisia ja sotilaallisia kiemuroita. Tuomittu William Cragh kuului yleisen käsityksen mukaan vierasta valtaa vastustaviin walesilaiskapinallisiin, joiden liikehdintä oli kylläkin jo rauhoittunut tapahtuma-aikaan mennessä. Yhteiskunnallinen myllerrys värjäsikin Walesin historiaa normannivalloituksen jälkeen pitkään ja sen nostamat mainingit tuntuivat kirjan käsittelemänä aikana vielä korkeina.

PYSTYISKU AJASSA

Hirtetty mies on luettavissa klassiseksi mikrohistoriaksi sen tavoitellessa yksilöidyn tapahtuman kautta laajempia inhimillisiä, yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia rakenteita. Hirttäminen on kirjan solmukohta, jossa walesilaiset ja yleisemmät eurooppalaiset sosiaalishistorialliset, kirkkohistorialliset ja poliittishistorialliset virtaukset nivoutuvat yhteen ja jähmettyvät tarkasteltaviksi eri suunnista. Eri näkökulmista syntyy kokonaiskuva, joka kylläkin lopulta keskittyy pitkälti yhteiskunnallisen eliitin edesottamuksiin. Niistä on luonnollisesti runsaammin aineistoa saatavilla.

Inkvisitiopöytäkirjoihin perustuvana keskiaikaan sijoittuvana mikrohistoriana *Hirtetty mies* on luettavissa rinnakkain Ranskassa 1975 julkaistun, suurta huomiota saaneen teoksen *Montaillon – ranskalainen kylä 1294–1324* (Le Roy Ladurie 1984) kanssa. Kirjassa käsitellyn kylän asukkaita epäiltiin kerettiläisiksi ja he joutuivat inkvisition kuulusteluissa tekemään selkoa elämästään ja ajatuksistaan. Kuulusteluiden lähtökohdat ovat erilaiset – kuulusteltavat kertoivat Montailloussa nimenomaan omasta itsestään, kun taas Walesissa yksittäisestä tapahtumasta. Edellisissä on luonnollisesti enemmän variaatiota ja inhimillistä syvyyttä, mutta esimerkiksi ajan ja tilan käsittäminen on tulkittavissa ja tulkittakin molempien kuulusteluiden pöytäkirjoista – ja myös samansuuntaisin johtopäätöksin. Siihen perustavanlaatuiset yhtäläisyydet jäävätkin, sillä opuksissa sovelletaan kahta varsin erilaista tapaa lähestyä aineistoa. Siinä kun *Montaillon – ranskalainen kylä* edustaa jonkinlaista historiallista etnografiaa pyrkiesään hahmottamaan kyläyhteisön elämää ja käsityksiä, *Hirtetty mies* koettaa ymmärtää yksittäistä tapahtumaa ja sen tulkittamista laajempia historiallisia rakenteita vasten. Edellinen yrittää ymmärtää tutkimuskohdettaan mahdollisimman lavealti, mihin myös laaja ja rönsyilevä aineisto antaa mahdollisuuden, kun taas jälkimmäinen tekee ikään kuin pystyiskun tutkimuskohteensa eri ulottuvuuksien lävitse.

Bartlettin keskiaika-asiantuntijuus liittyy aiempien tutkimusten pohjalta valloituksiin, Euroopan laajenemiseen, pyhimyselämäkertoihin ja *ordaalien*, ja huimimmat syvyudet aukeavatkin juuri näihin suuntiin. Paikoin syvyys kostaatuu tiiviin kerrontamuodon vuoksi tietynlaisena hajanaisuuden tuntuna, kun kaikkia asiayhteyksiä ei heti huomaa relevanteiksi.

Kirjan toisen päähenkilön, piispa Thomas de Cantilupen kertomus vaikutti kiinnostavalta ja jäi valitettavan vähälle huomiolle. Yhtä lailla olisin toivonut saavani lukea enemmänkin kuulusteltavien kertomuksia siten kuin ne oli pöytäkirjoihin kirjattu, nyt niistä on lainattu vain katkelmia. Toisaalta silloin kirja ei olisikaan enää tiivis, sujuvasanainen kurkistus keskiaikaiseen Walesiin vaan jotakin aivan muuta. Ilmeisesti satunnaisen lukijan lähestymiseksi tekstissä vilahtaa sellaisia termejä kuin rasismi tai etninen puhdistus, jotka pistivät silmään hivenen anakronistisina. Käännös itsessään ansaitsee kiitosmaininnan: Ossi Kokkonen on loikkinut keskiaikaisten lausuntojen ja itse leipätekstin välillä taiten. Kirjallisuusviitteissä viitataan lähinnä primääriaineistoihin, mitä pitäisin pienenä puutteena.

VIIMEIN

Kirja kuvaa ansiokkaasti, kuinka yksittäinen, äkkiseltään mitättömän oloinen tapahtuma liittyy yksittäisten ihmisten elämään ja toisaalta useisiin eritasoisiin tapahtumaketjuihin, historian virtaan. Yksittäiset asiakirjat kuten juuri inkvisition kuulustelupöytäkirjat voivat avata osaavalle tutkijalle väylän syvälle ihmissieluun tai toisaalta suuriin historiallisiin kulkuihin. Lukija seuratkoon.

Niin, ja kuinka Thomas de Cantilupen kanonisaation sitten kävikään? William Craghin henkiinherääminen oli yksi hänen tekemistään ihmeistä, jotka paavi Johannes XXII sittemmin totesi riittäväksi vahvistukseksi hänen pyhyydestään. Hän julisti Thomas de Cantilupen pyhimykseksi vuonna 1320.

KIRJALLISUUS

LE ROY LADURIE, EMMANUEL 1984: *Montaillou – ranskalainen kylä 1294–1324*. Helsinki: Otava.

FL Joonas Ahola on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa ja valmistelea väitöskirjaa keskiaikaisesta islantilaisesta saagakirjallisuudesta.